

Orwell v Sloveniji ali Kako se je nekoč montiralo

Pred jutrišnjo predstavitev nove knjige Igorja Omerze: 1984 - Orwellovo leto Agopa Stepanjana, Mohorjeva, Celovec

DARKA ZVONAR PREDAN

Oktober 1984 so nekateri jugoslovanski mediji objavili, in to s časovnim zamikom, skromno vest, da je senat vojaškega sodišča v Ljubljani obsodil na zaporne kazni od 3,5 leta do 11 let devet naših in tujih državljanov za vohunstvo, štiri pa tudi za širjenje sovražne propagande in pripravljanje terorističnih akcij, ker so na ozemlju SFRJ dlje časa opazovali vojaške objekte in tudi na drug način zbirali zaupne podatke o ljudski obrambi, te pa posredovali obveščevalni službi neke tuje države. Niti imen obsojenih niti podatka, da so vohunili za Bolgare, v informaciji ni bilo, toda iz te pomanjkljivosti se je upal ponorčevati le humoristični list Pavliha - s karikaturo izpod peresa Večerovim bralcem dobro znane ga karikaturista Draga Senice - Pija, na kateri moški ob pivu in klobasi sprašuje kolega, ali je med obsojenih deveterico, češ: "Ker niso objavili imen, zdaj sprašujem vsakega znanca posebej, ali ni morda med obsojenimi."

Z montiranim procesom nad montirani proces

Tudi ta karikatura je poleg drugih dokumentov časa ponatisnjena v novi knjigi raziskovalca udbovskih in drugih arhivov Igorja Omerze 1984 - Orwellovo leto Agopa Stepanjana, ki jo je izdala celovška Mohorjeva in jo bodo jutri v Ljubljani prvič predstavili bralcem.

Naslov več kot očitno poudarja spopadanje Orwellove fikcije in slovenske oziroma jugoslovanske resničnosti, pri kateri gre, kot pravi avtor, za osupljivo grozljivko. Ne za fikcijo, marveč za "fakcijo", ki se je v osemdesetih, le štiri leta preden je proces JBTZ z Bavčarjevim odborom dvignil na noge široke množice, dogajala v strogi tajnosti sredi bele Ljubljane, kjer so v vojaškem zaporu na Metelkovi od februarja do oktobra 1984 neusmiljeno psihično in fizično mučili osmerico nedolžnih. Zasluzijo si imena: Aleksander Aleksandrov, Bolgar, glasbenik, obsojen na dvanajst let, Agop Stepanjan, Armenec z dvojnimi državljanstvom, bolgarskim in jugoslovanskim, glasbenik in varnostnik, obsojen na devet let, Milan Pfajfar, Slovenec, glasbenik in varnostnik, obsojen na osem let,

Milko Cočev, Bolgar, glasbenik in ekonomist, Blaž Vencelj Gašperšič, Slovenec, skladiščnik, Georgij Angelov, Bolgar, glasbenik, Rade Lazarević, Srb, oficir, vsi obsojeni na tri leta in pol, Lazar Semerdžijev, Bolgar, glasbenik, obsojen na tri leta. Deveti, Stevan Dostan, Srb, glasbenik, je bil aretiran kasneje, že med montiranim sojenjem, in obsojen na pet let.

Pet let poprej, avgusta 1979, so se v Beogradu sestali predstavniki tajne politične policije, ponarodelo Udbe, iz vse Jugoslavije in se dogovorili, kako odgovoriti na montirani proces proti jugoslovanskemu državljanu, Makedoncu Mihailu Kuševskemu, ki je bil v komunistični Bolgariji, s katero je imela komunistična Jugoslavija zlasti zaradi Makedonije napete odnose, obsojen zaradi vohunstva na deset let zopora. In padel je sklep, da je to politični proces, na katerega se je treba odzvati s primernim protiukrepom, po načelu zob za zob. Ocena je bila sprejeta v vodstvu federacije, z zadevo je bil seznanjen, stoji črno na belem, tudi maršal Tito.

V Jugoslaviji je bilo nato aretiranih in obsojenih kar nekaj ljudi, v Sloveniji pa vse do leta 1984 očitno niso našli primerne žrtve. Potem pa se je ujel v udbovske mreže iz Ljubljane že izgnani bolgarski glasbenik Aleksander Aleksandrov, ki pa se je konec 1983 nezakonito in nespetno vrnil, tokrat v Dalmacijo. Smola zanj je bila, da je za to v Ljubljani izvedel Feri Smola, vodja glasbene agencije Lire, ki je bil konfident Udbe, in tako je podmazano kolesje steklo. Aleksandrova so januarja 1984 aretirali in zaslizevali najprej v Splitu, nato v Ljubljani, sprva udbovci, potem vojaški organi na zloglasni Metelkovi.

Ko je "priznal" obveščevalno dejavnost in pokazal na kolega Agopa in Pfajfarja kot svoja obveščevalna sodelavca, sta se začeli tajni udbovski obdelavi Dandin (za Aleksandrova) in Čuvaj (totalni nadzor nad Agopom, ki so ga aprila 1984 aretirali in predali vojski). Potem so sledile še aretacije preostalih osumljenec, ki jih je povezovala pretežno glasba, nikakor politika, a so si pripri pod nečloveškimi psihofizičnimi pritiski in sugestijami preiskovalcev izmišljali razne grehe, obtoževali drug drugega in se obremenjevali celo bolj, kot so jim to sugerirali zaslizevalci.

Knjiga, ki prinaša moralno zadoščenje žrtvam in večno sramoto njihovim rabljem

Gotovo to ni knjiga za nostalgike, ki se jim toži po starih časih. Ali pač ravno zanje

Hotela je skočiti z otroki vred

Prav Agopa je izbral Omerza za glavnega junaka knjige, ki jo celo začne z življenjepisom tega glasbi zapsanega bolgarskega Armenca, poročenega s preprosto Gorenjko Cveto, s katero je imel tri otroke. Svojo izbiro pojasni pisec takole: O Agopu je veliko ohranjenega udbovskega gradiva, tudi družinske dokumentacije, in njegova družina je bila najhuje prizadeta. Soprogo Cveto so dvakrat priprli in jo spravili tako daleč, da je razmišljala o skoku z viadukta z vsemi tremi otroki, starejši sin Negos ki so ga udbovci, devetletnega, ob očetovi aretaciji zaslizevali in vodili v gozd, da bi pokazal, kje je oče zakopal eksploziv, potem pa je moral zaradi zbadljivk na račun očeta terorista menjati okolje in šolo, pa se še danes spopada s posttravmatsko stresno motnjo.

Igor Omerza Foto: Andrej PETELINŠEK

Omerza popiše zaslizevanja in priznanja neverjetnih izmišljenih terorističnih akcij, izvabljena z zverinskimi mučenjem, pa danes naravnost burleskno vojaško sojenje in kalvarijo obsojencev po jugoslovanskih zaporih. Agop - umrl je januarja 2003, star 59 let - je v zaporih po krivici preživel dobrih pet let. Cvetino pismo Milanu Kučanu avgusta 1988 je ostalo brez odgovora, 1. junija 1989, ko je v Sloveniji že dišalo po demokraciji, pa so ga pogojno izpustili na prostost, a Udba mu je s pomočjo ovaduških sosedov sledila tudi še potem.

Med desetdnevno vojno za Slovenijo se je Agop, na pogojni prostosti, ustrašil, da bi ga lahko JLA aretirala. Zato se je z družino umaknil v Celovec, kjer so mu naši zamejci v Modestovem domu, takrat v lasti Mohorjeve družbe, torej založnika te knjige, dali moralno zavetje. In krog je s knjigo danes sklenjen.

Leta 1991 so začeli obsojenci ljubljanskega procesa pravno bitko, ki je trajala kar enajst let, dolgih sedem let je samo potrebovalo ljubljansko okrožno sodišče, da je sklenilo obnoviti proces. Izid obsojencem ni prinesel pravega zadovoljstva, saj je sodišče, potem ko so morale žrtve še enkrat skozi zaslizevanja in glavno obravnavo, postopek ustavilo, namesto da bi ugotovilo, da je šlo za montirani proces, in izdalo oprostilne sodbe. Zato to ni samo knjiga, ki prinaša žrtvam in njihovim družinam pravo moralno zadoščenje, udbovskim rabljem, izpostavljenim z imeni, priimki in celo s fotografijami, pa, prosto po Omerzi, večno sramoto, ampak branje za vse tiste, ki hočejo, in to ni floskula, bolje razumeti preteklost in s tem tudi sedanjost za prihodnost. Gotovo to ni knjiga za nostalgike, ki se jim toži po starih časih. Ali pač ravno zanje.

Slovo od Fabjana Hafnerja

DARKA ZVONAR PREDAN

V soboto se je na pokopališču v rožanskih Svečah na avstrijskem Koroškem množica ljudi poslovila od koroškega Slovenca Fabjana Hafnerja, pesnika, prevajalca in literarnega zgodovinarja, ki je minuli torek, malo pred 50. rojstnim dnevom, sklenil končati svoje življenje. Bil je eno najprepoznavnejših kulturniških imen na avstrijskem Koroškem, veljal je za nesporno avtoriteto na področju literarnega prevajanja in za odličnega poznavalca slovenske ter koroške književnosti v obeh jezikih, s čimer se je ukvarjal pri svojem delu v Musilovi hiši v Celovcu. Da je bil dragocen graditelj mostov med obema kulturama, je ob njegovi smrti posebej poudaril tudi koroški deželni glavar Peter Kaiser. Prav te dni je v Domu umetnikov v Celovcu odprta razstava Trivium, plod že 15-letnega srečevanja likovnih umetnikov, književnikov in glasbenikov na gori svete Heme pri Globasnici, dogodka, poimenovanega Trivium - tri poti - drei Wege, katerega pobudnik je bil tudi Hafner.

Hafner, ki je nazadnje poučeval na celovski univerzi Alpe-Jadran na institutih za germanistiko in slavistiko, je doštudiral slavistiko in germanistiko na graški univerzi in bil nekaj časa tudi avstrijski lektor na Univerzi v Ljubljani. Še posebno prentanjen občutek je imel za prevajanje poezije, pri čemer je pomagal prodreti v nemški prostor avtorjem, kot so Dane Zajc, Kajetan Kovič, Tomaž Šalamun, Uroš Zupan in drugi. Za svoj prevajalski opus je prejel številne nagrade in priznanja, med drugim Petrarcovo nagrado za prevajalstvo in Lavrinovo diplomu, pa tudi avstrijsko državno nagrado za prevajalstvo Translatio. Še preden se je lotil prevajanja, je tudi sam pisal poezijo, na vprašanje, kateri so njegovi najljubši avtorji, pa je rad dejal, da tisti, ki jih prevaja: "Ker ni omembe vrednega zasluzka, lahko izbiram sam povsem svobodno po svojih afinitetah, kaj in koga bom prevajal." Slovenščina, za katero je večkrat, po mnenju mnogih preveč samokritično, potožil, da je pri njem načeta, ker poteka njegov

Slovenščina je bila zanj "jezik intime in vzvišenosti, družine, večerov in koncev tedna"

poklicni vsakdanjik v nemščini, je bila zanj "jezik intime in vzvišenosti, družine, večerov in koncev tedna". Doktoriral je iz opusa znamenitega koroškega literata Petra Handkeja, natančneje iz slovenskih elementov v njegovem opusu. 2014. pa je pri Celovski Mohorjevi izšla knjiga Oha, sivec!, v kateri je objavljen govor, ki ga je imel Hafner ob podelitvi Ein-

Fabjan Hafner

spielerjeve nagrade Handkeju jeseni 2013. V kratkem, jednatem, nadvse zanimivem in tudi čustvenem besedilu je Hafner bralcu ponudil svojo vizijo slovenskega Handkeja in se obenem sprehodil po tematskem področju Koroške, koroških Slovencev, odpora in zgodovine. Zanimiv je že sam naslov govora, Oha, sivec! - Gregor Sivec je bilo ime Handkejeve-

mu koroškemu dedu, Handke pa je po Hafnerju tudi "sivec", vprežni, vlečni konj, ki je ponesel ime slovenske literature v svet. Kajti Handke ni samo izjemen pisatelj, je tudi prevajalec - ne le iz angleščine, francoščine, stare grščine, srbsčine in hrvaščine, temveč tudi iz slovenščine. Kot je bil, lahko zapišemo, žal v pretekliku, izjemen tudi prezgodaj umrl Hafner.